Σιωπές, Λέξεις και Χαμένα Νοήματα: Η Γλώσσα, το Δίκαιο και η Συλλογική Ευθύνη

Η γλώσσα δεν είναι ποτέ ουδέτερη. Στη διεθνή πολιτική, η γλώσσα δεν οργανώνει μόνο τη ρητορική, αλλά και τη συνείδηση της ευθύνης. Στη Γάζα, η γλώσσα γίνεται πεδίο σύγκρουσης: σιωπά, διαστρεβλώνεται ή στρατεύεται για να υπηρετήσει όχι την αλήθεια, αλλά την ατιμωρησία. Πώς νοηματοδοτούνται οι λέξεις όταν οι εικόνες της φρίκης επαναλαμβάνονται; Ποιες λέξεις επιλέγονται – ή αποσιωπώνται – για να περιγράψουν τα εγκλήματα; Και πώς μεταβάλλεται η διεθνής νομιμότητα όταν η σιωπή προβάλλεται ως ουδετερότητα και οι θεσμοί αποτυγχάνουν να μιλήσουν με τη δύναμη του δικαίου;

Η φράση «δεν υπάρχουν λέξεις για όσα συμβαίνουν στη Γάζα» καθιερώθηκε ως τελετουργική αναφορά: εκφέρεται ως ένδειξη ηθικής συντριβής ή ως ρητορική παραίτηση. Η επανάληψή της υποδηλώνει μια αμηχανία απέναντι στη γλώσσα – σιωπή που υποκαθιστά την κρίση ή λόγος που διαστρεβλώνει το νόημα. Η εργαλειοποίηση της γλώσσας αποκαλύπτει την απροθυμία να κατονομαστεί το κατονομαστέο. Οι λέξεις, άλλοτε αποσιωπημένες και άλλοτε στρατευμένες καταχρηστικά, αναπλαισιώνουν την πραγματικότητα, μετατοπίζουν την εστίαση, απονομιμοποιούν την κρίση.

Οι λέξεις υπάρχουν. Διαθέσιμες, καταγραμμένες, θεσμικά επεξεργασμένες, ικανές να περιγράψουν με ακρίβεια ακόμη και τη φρίκη. Εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, συλλογική τιμωρία, κατοχή, αναγκαστικός εκτοπισμός – όροι νομικά, πολιτικά και ιστορικά φορτισμένοι, που δεν λείπουν από το παγκόσμιο λεξιλόγιο. Απουσιάζει, όμως, η βούληση να χρησιμοποιηθούν τη στιγμή της ακραίας βίας και της θεσμικής σιωπής.

Στρατηγική της σιωπής και της διαστρέβλωσης

Η σιωπή δεν είναι απλώς αποχή από τον λόγο. Συγκροτεί μια ενεργή στρατηγική αποδυνάμωσης της κρίσης. Η γλώσσα οργανώνει το αντιληπτικό μας πεδίο: διαμορφώνει ποιοι θεωρούνται θύματα και ποιοι εν δυνάμει ένοχοι, ποιοι δικαιούνται να προστατεύονται και ποιοι είναι «ανεκτό» να αποδεκατίζονται. Όταν ένας υπό κατοχή λαός περιγράφεται ως «αντισυμβατικός κίνδυνος», όταν

προστατευόμενα από το διεθνές δίκαιο άτομα χαρακτηρίζονται «παράπλευρες απώλειες», όταν η πολιορκία, η άρνηση κρατικής υπόστασης των Παλαιστινίων, η αποικιακή δομή της ισραηλινής παρουσίας και η εξόντωση αποκαλούνται «αυτοάμυνα», όταν το δικαίωμα στην αντίσταση απονομιμοποιείται και στιγματίζεται συλλήβδην ως «τρομοκρατία», τότε η γλώσσα δεν καταγράφει την πραγματικότητα. Την αναπλαισιώνει, την αισθητικοποιεί, τη νομιμοποιεί. Η συνθήκη αυτή είναι μια διαδικασία που αναστέλλει την ίδια τη δυνατότητα της κρίσης. Οι γλωσσικές επιλογές αποκτούν υλικότητα: η διαστρέβλωση του λόγου δεν αποκρύπτει μόνο την αλήθεια, αλλά αναδομεί τα όρια του νοητού και του επιτρεπτού. Η γλωσσική κανονικότητα που εγκαθίσταται διαμορφώνει ένα διττό καθεστώς: αφενός, ένα καθεστώς νομιμοποίησης και αποδοχής της ίδιας της συνθήκης βίας και αδικίας, αφετέρου, ένα καθεστώς απονομιμοποίησης κάθε φωνής που αντιστέκεται ή διατυπώνει κριτική.

Επιτήρηση της κριτικής και ταύτιση με τον αντισημιτισμό

Η επιτήρηση της κριτικής συντελείται, μεταξύ άλλων, με ρητορικά σχήματα και ενσωματώνεται σε κατηγορίες με ισχυρό ηθικό φορτίο, οι οποίες λειτουργούν προληπτικά ως φραγμοί στην ίδια τη διατύπωση της αντίρρησης. Η πιο αποτελεσματική μορφή επιτήρησης – και ταυτόχρονα η πιο επικίνδυνη από άποψη νοηματικής αποδιάρθρωσης – είναι η ταύτιση κάθε πολιτικής κριτικής προς το κράτος του Ισραήλ με την έννοια του αντισημιτισμού. Η στρατηγική αυτή ταύτιση, επιβάλει τη σιωπή της κριτικής μέσω της ηθικής απαξίωσής της. Η επιτήρηση αυτή δεν αφορά τις περιπτώσεις όπου πράγματι ο αντισημιτισμός συγκαλύπτεται πίσω από ρητορικές επιθέσεις κατά του Ισραήλ και του δικαιώματός του να υπάρχει, και δη να υπάρχει ειρηνικά, φαινόμενο υπαρκτό και αυτονοήτως καταδικαστέο, αλλά συστηματικά εξισώνει κάθε μορφή πολιτικής, νομικής, ηθικής αντίρρησης με μίσος για τους Εβραίους. Με αυτή τη λογική, η εναντίωση σε μία κατοχική πολιτική, η καταγγελία της χρήσης δυσανάλογης βίας ή η επίκληση του διεθνούς δικαίου μετατρέπονται σε αποδείξεις προκατάληψης. Η μετατροπή της πολιτικής κριτικής σε πράξη ηθικής ύβρεως σηματοδοτεί το τέλος της δυνατότητας του δημόσιου λόγου να λειτουργεί ως πεδίο λογοδοσίας.

Η συγκεκριμένη εξίσωση διαμορφώνει ένα κλίμα γνωσιολογικής επιτήρησης και απονομιμοποίησης του λόγου. Αντί να αντιμετωπίζεται η κριτική ως συμβολή στη δημόσια σφαίρα, εκλαμβάνεται ως υπονομευτική πράξη. Ο πολιτικός λόγος αποσυνδέεται από την τεκμηρίωση και υπόκειται σε αξιολόγηση προθέσεων, όχι βάσει περιεχομένου, αλλά βάσει μιας δήθεν αντισημιτικής ταυτότητας. Η κριτική γίνεται ύποπτη όχι επειδή είναι εσφαλμένη, αλλά επειδή ασκείται. Η εξίσωση αυτή ακυρώνει τη δυνατότητα να ερμηνεύσουμε. Εισάγει ένα είδος ασυλίας δια της εβραϊκής ταυτότητας, σύμφωνα με το οποίο οι κρατικές πολιτικές του Ισραήλ βρίσκονται στο απυρόβλητο, λόγω του ιστορικού

τραύματος που συνοδεύει το κράτος. Η στρατηγική της επιτήρησης επιστρατεύεται εναντίον διεθνών οργανισμών, ακαδημαϊκών και επιτροπών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν εδώ και καιρό προειδοποιήσει για εγκλήματα πολέμου, γενοκτονικές πράξεις, συστηματικές παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από το Ισραήλ. Οι εκθέσεις και οι προειδοποιήσεις τους αντιμετωπίζονται όχι ως τεκμηριωμένες κρίσεις, αλλά ως προϊόντα προκατάληψης ή ιδεολογικής μεροληψίας. Έτσι, φορείς όπως το Συμβούλιο του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Διεθνής Αμνηστία, η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού ή ακόμη και ακαδημαϊκές επιτροπές ειδικών κατηγορούνται ως διαπνεόμενοι από αντισημιτισμό – μια πρακτική που αποσκοπεί όχι στην υπεράσπιση του εβραϊκού λαού, αλλά στην κατάργηση της πολιτικής κριτικής και της αποζήτησης της λογοδοσίας.

Η ρητορική αυτή εργαλειοποίηση υπονομεύει τη σοβαρότητα της κατηγορίας του αντισημιτισμού, μετατρέποντάς τη από εργαλείο ηθικής επαγρύπνησης σε όπλο πολιτικής αποθάρρυνσης. Όταν κάθε αντίρρηση ερμηνεύεται ως επίθεση κατά της ίδιας της ύπαρξης του κράτους του Ισραήλ, τότε η πολιτική πράξη καθίσταται απαγορευμένη. Και όταν η απαγόρευση αυτή θεμελιώνεται στο ηθικό βάρος της γενοκτονίας, τότε η ιστορική μνήμη δεν λειτουργεί ως φραγμός στην αδικία, αλλά ως σιωπητήριο.

Η ευκολία με την οποία επιστρατεύεται η κατηγορία του αντισημιτισμού απέναντι σε κάθε κριτική προς το κράτος του Ισραήλ δεν ενισχύει τη θεσμική προστασία των Εβραίων ούτε αναβαθμίζει τη συλλογική εγρήγορση απέναντι στη μισαλλοδοξία· αντίθετα, διαβρώνει την αξιοπιστία της ίδιας της έννοιας. Ο αντισημιτισμός είναι ιστορικά και εννοιολογικά προσδιορισμένος ως μορφή ρατσιστικού λόγου και πράξης κατά των Εβραίων, όχι ως ρητορικό ανάχωμα απέναντι στην πολιτική λογοδοσία. Όταν η έννοια αυτή αποσυνδέεται από την ιστορική της ακρίβεια και χρησιμοποιείται εργαλειακά για τη σίγαση της αντίρρησης, καθίσταται εσωτερικά ασυνεπής και ηθικά αναξιόπιστη. Δεν πρόκειται απλώς για στρατηγική υπερδιεύρυνσης, αλλά για σημειολογική υπονόμευση: η ηθική ισχύς της έννοιας του αντισημιτισμού εξασθενεί ακριβώς επειδή τίθεται στην υπηρεσία της αποτροπής της κριτικής και όχι της αναγνώρισης της βίας.

Αυτή η πρακτική δεν έχει μόνο γλωσσικές ή συμβολικές συνέπειες. Διαμορφώνει ένα ευρύτερο καθεστώς θεσμικής ασάφειας, όπου η καταγγελία της καταπίεσης εκλαμβάνεται ως πράξη ιδεολογικής καχυποψίας. Η υπερβολική χρήση του όρου του αντισημιτισμού – ακόμη και σε περιπτώσεις τεκμηριωμένης, ψύχραιμης και νομικά εδραιωμένης κριτικής – παράγει το παράδοξο αποτέλεσμα της απονοηματοδότησης του ίδιου του αντιρατσιστικού λόγου. Η έννοια του αντισημιτισμού χάνει τη διακριτική της ικανότητα και καθίσταται απλώς ένας όρος σύγκρουσης, μια κατηγορία μάχης, χωρίς αναλυτική ακρίβεια ή κανονιστικό κύρος. Το αποτέλεσμα είναι διπλό: η

πολιτική κριτική φιμώνεται, αλλά και η αναγνώριση του ίδιου του αντισημιτισμού, όταν αυτός πράγματι εκδηλώνεται, καθίσταται δυσχερής. Η εργαλειοποίηση του αντισημιτισμού, υπό το πρόσχημα της επαγρύπνησης, παραλύει την ίδια τη δυνατότητα του όρου να δρα προστατευτικά.

Δημοκρατία ως ασπίδα εξαίρεσης

Η λειτουργία αυτή της έννοιας του αντισημιτισμού ως μέσο εξουδετέρωσης της κριτικής εδράζεται σε ένα ευρύτερο κανονιστικό σχήμα, στο οποίο η ταυτότητα του ισραηλινού κράτους επιστρατεύεται ως τεκμήριο εξαίρεσης από τον έλεγχο. Ενδεικτική είναι η συστηματική επίκληση του γεγονότος ότι το Ισραήλ είναι η «μοναδική δημοκρατία στη Μέση Ανατολή» – ένα επιχείρημα που, αν και επιφανειακά αναφέρεται σε θεσμικά και πολιτειακά χαρακτηριστικά, χρησιμοποιείται ως πολιτικό ανάχωμα απέναντι στην έννοια της λογοδοσίας. Η επίκληση στη δημοκρατία εδώ δεν αφορά τη συμβατική της λειτουργία, δηλαδή την υπαγωγή του κράτους σε αρχές δικαίου και σε θεσμικό έλεγχο, αλλά αντιθέτως, παραπέμπει σε μια αυταπόδεικτη υπεροχή και ασυλία από τον διεθνή κανόνα νομιμότητας, νομιμοποιώντας την εξαίρεση από την παγκόσμια κανονιστικότητα.

Στο πλαίσιο αυτό, η επίκληση του δημοκρατικού χαρακτήρα του Ισραήλ δεν συνοδεύεται από την προσδοκία συμμόρφωσής του με τις διεθνείς νομικές και θεσμικές του υποχρεώσεις, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της φιλελεύθερης διεθνούς τάξης που συγκροτήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με σκοπό την κατοχύρωση μιας κανονιστικής αρχιτεκτονικής βασισμένης στο δίκαιο, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τη θεσμική λογοδοσία. Αντιθέτως, στην προκείμενη περίπτωση, η δημοκρατία αναγορεύεται σε ρητορική θωράκιση απέναντι στην εφαρμογή αυτών των κανόνων. Η δημοκρατία μετατρέπεται από θεσμικό πρόταγμα σε συμβολικό κεφάλαιο, το οποίο επιτρέπει στο κράτος να αξιώνει ηθική ασυλία, χωρίς την υποχρέωση συμμόρφωσης. Το παράδοξο αυτό – να επιστρατεύεται η δημοκρατία όχι ως βάση για ευθυγράμμιση με το διεθνές δίκαιο, αλλά ως λόγος για την υπέρβασή του – φανερώνει την επικοινωνιακή εργαλειοποίηση της θεσμικής ταυτότητας του Ισραήλ. Η "δημοκρατία" λειτουργεί έτσι ως άυλο τεκμήριο ορθότητας: απορροφά τις κατηγορίες, διασκεδάζει τις ευθύνες, αναστέλλει τη συζήτηση.

Υπονόμευση της διεθνούς νομιμότητας και συλλογική ευθύνη

Αυτή η ρητορική υπεράσπιση του Ισραήλ, με αναφορά στον δημοκρατικό του χαρακτήρα,

αποκαλύπτει μια εσωτερική αντίφαση που υπονομεύει το ίδιο το θεμέλιο της επίκλησής της. Αν το Ισραήλ ορίζεται και υπερασπίζεται ως φιλελεύθερη δημοκρατία –δηλαδή ως κράτος δικαίου– τότε πώς δικαιολογείται η επιμονή στην παραβίαση του διεθνούς δικαίου, η αγνόηση δεσμευτικών αποφάσεων διεθνών θεσμών και η αποφυγή της λογοδοσίας;

Η ίδια η έννοια της «φιλελεύθερης δημοκρατίας», η οποία υποτίθεται πως συγκροτεί το κανονιστικό πλεονέκτημα της Δύσης και των συμμάχων της, εργαλειοποιείται εδώ ως ασπίδα εξαίρεσης από τις αξίες που επικαλείται. Ένα κράτος δεν μπορεί να επικαλείται τη δημοκρατία για να ακυρώσει τις δεσμεύσεις που απορρέουν από αυτήν. Η αδιαφορία απέναντι στο διεθνές δίκαιο, τις αποφάσεις διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων και τις θεμελιώδεις αρχές των Ηνωμένων Εθνών δεν συνιστά παραφωνία μιας κατά τα άλλα δημοκρατικής πολιτείας, αλλά δομική αναίρεση της ίδιας της ιδιότητας του δημοκρατικού κράτους δικαίου.

Η εργαλειοποίηση του αντισημιτισμού, η μετατροπή της δημοκρατίας σε ιδεολόγημα εξαίρεσης και η απαξίωση των διεθνών θεσμών δεν αποτελούν απομονωμένα φαινόμενα, ούτε συγκυριακές υπερβολές. Συνιστούν εκφάνσεις μιας βαθύτερης κρίσης κανονιστικότητας, στην οποία το διεθνές δίκαιο, η θεσμική λογοδοσία και το ηθικοπολιτικό λεξιλόγιο των σύγχρονων δημοκρατιών αποδυναμώνονται όχι από εξωτερικές πιέσεις, αλλά από την ίδια την επιλεκτική χρήση τους από ηγεμονικούς φορείς. Η κρίση νομιμότητας δεν είναι κρίση εφαρμογής. Είναι κρίση νοήματος. Το δίκαιο εξακολουθεί να υπάρχει, αλλά όχι να δεσμεύει. Οι λέξεις να λέγονται, αλλά όχι να ενεργοποιούν. Οι θεσμοί να λειτουργούν, αλλά όχι να πείθουν. Και μέσα σε αυτό το παράδοξο, η ίδια η έννοια της διεθνούς νομιμότητας υπονομεύεται από τους ίδιους τους όρους της ηγεμονικής της αφήγησης.

Σε αυτό το πλαίσιο, όπου η σιωπή παρουσιάζεται ως έντιμη αντίδραση απέναντι στην τραγωδία, όπου οι λέξεις χάνουν το νόημά τους ή εργαλειοποιούνται, όπου η κριτική απονομιμοποιείται και οι θεσμοί απαξιώνονται, εγκαθίσταται σταδιακά μια συνθήκη δομικής αδράνειας. Η φρίκη ενσωματώνεται στο οικείο, το εξαιρετικό μετατρέπεται σε συνήθεια. Η συνεχής έκθεση στην αδικία χωρίς θεσμική αντίδραση οδηγεί όχι μόνο σε θεσμική κόπωση, αλλά σε ηθική απονεύρωση. Σε αυτό το καθεστώς, η λεγόμενη «διεθνής κοινότητα» – και ιδίως ο πυρήνας της Δύσης – παρέμεινε για δεκαεννέα μήνες ουσιαστικά αδιάφορη και αδρανής απέναντι στα εγκλήματα που διαπράττονται στη Γάζα. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, λειτούργησε ως παθητικός παρατηρητής μιας καταστροφής χωρίς τέλος, αποσιωπώντας τη θεσμική της ευθύνη να προστατεύσει πληθυσμούς από εγκλήματα πολέμου, εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και μαζικές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου. Η ευθύνη προστασίας δεν απορρίφθηκε ρητά· απλώς ξεχάστηκε εκεί όπου θα έπρεπε να ενεργοποιηθεί.

Και όμως, τις τελευταίες εβδομάδες, κάτι φαίνεται να αλλάζει. Σε τίτλους εφημερίδων, σε διπλωματικές δηλώσεις και σε τοποθετήσεις αξιωματούχων, αρχίζει να διαμορφώνεται μια νέα ρητορική: διαφαίνεται μια ήπια τάση κριτικής προς το Ισραήλ και αμφισβήτησης των ενεργειών του από παραδοσιακούς συμμάχους του. Εκφράσεις περί περιορισμένης στήριξης ή της φθίνουσας διεθνούς εικόνας του Ισραήλ καταγράφονται ως σημάδια μιας υποτιθέμενης ρωγμής. Η εικόνα της πείνας ως όπλου πολέμου – παιδιών που αργοπεθαίνουν στη Γάζα από έλλειψη τροφής – κατακλύζει τα διεθνή πρωτοσέλιδα. Κι όμως, όποιος έχει παρακολουθήσει την πορεία των γεγονότων, από τον Οκτώβριο του 2023 και έπειτα, δεν μπορεί παρά να αναρωτηθεί: γιατί μόλις τώρα;

Η απάντηση δεν μπορεί να αναζητηθεί στην κλιμάκωση των γεγονότων, αλλά στην επιλεκτική χρονικότητα της αντίδρασης. Όλα όσα σήμερα προκαλούν φρίκη και φαινομενική αφύπνιση, έχουν ήδη συμβεί – όχι στιγμιαία, αλλά εξακολουθητικά, μεθοδικά, συστηματικά, αδιάκοπα. Από τη Διακήρυξη του Μπάλφουρ, ως άρνηση του δικαιώματος των Παλαιστινίων στην αυτοδιάθεση, μέχρι την αποτυχία του Σχεδίου των Ηνωμένων Εθνών για τη Διχοτόμηση της Παλαιστίνης. Από την κατοχή παλαιστινιακών εδαφών από το Ισραήλ, εδώ και 58 έτη, μέχρι την παράνομη προσάρτηση της Ανατολικής Ιερουσαλήμ. Από την πολυετή πολιορκία, μέχρι την καταστροφή αστικών υποδομών. Από την παρεμπόδιση της ανθρωπιστικής βοήθειας, έως τη στοχοποίηση αμάχων, παρά τις δεκάδες εκκλήσεις ακαδημαϊκών και νομικών από όλων τον κόσμο. Όλα τα στοιχεία της βίας έχουν καταγραφεί.

Από τον Οκτώβριο του 2023 και επί σχεδόν 20 μήνες η Γάζα πολιορκείται, βομβαρδίζεται, καταστρέφεται, δυσανάλογα και αδιακρίτως. Από τις 2 Μαρτίου του 2025 και έως τουλάχιστον τις 21 Μαΐου, η περιοχή τελούσε υπό καθεστώς πλήρους αποκλεισμού, χωρίς πρόσβαση σε ανθρωπιστική βοήθεια, τρόφιμα, ιατροφαρμακευτικές προμήθειες και καύσιμα. Η ελάχιστη, σε σχέση με τις ανάγκες, ανθρωπιστική βοήθεια που καταφθάνει έκτοτε με το σταγονόμετρο —στο πλαίσιο ενός προβληματικού και υπό κατάρρευση σχεδίου διαχείρισης και διανομής, το οποίο τελεί υπό τον έλεγχο του Ισραήλ— αποδεικνύεται ανεπαρκής για την κάλυψη των στοιχειωδών αναγκών του πληθυσμού. 53.655 νεκροί, 121.950 τραυματισμένοι, 1,9 εκατομμύρια άνθρωποι -το 90% του πληθυσμού-, εκτοπισμένοι. Το 45% των νοσοκομείων στη Γάζα είναι κατεστραμμένο και εκτός λειτουργίας λόγω των βομβαρδισμών, ενώ το 55% των εναπομεινάντων είναι μόνο μερικώς λειτουργικά. Σύμφωνα με την από την 3 Ιανουαρίου 2025 ενημέρωση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, στο πλαίσιο συνεδρίασης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, θα χρειαστούν δέκα χρόνια για να μεταφερθούν σε νοσοκομεία, εντός ή εκτός Γάζας, όλοι οι βαριά τραυματισμένοι ασθενείς που χρειάζονται άμεση ιατρική περίθαλψη. Το 69% της κτιριακής υποδομής της Γάζας έχει καταστραφεί, ενώ το 92% των σπιτιών έχει, επίσης, καταστραφεί. Από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 7ης Οκτωβρίου 2023 στο Ισραήλ, συνολικά 1.195 άτομα σκοτώθηκαν, εκ των οποίων οι 815 ήταν άμαχοι πολίτες. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα επίσημα στοιχεία, 53 άνθρωποι εξακολουθούν να

κρατούνται όμηροι από τη Χαμάς, για περισσότερες από 600 ημέρες, με 23 από αυτούς να επιβεβαιώνονται ζωντανοί.

Η γνώση δεν ήταν απούσα. Ήταν διαθέσιμη, επαληθεύσιμη, επαναλαμβανόμενη – και παρ' όλα αυτά, αγνοήθηκε συνειδητά. Δεν υπήρξε στιγμή άγνοιας. Υπήρξε συλλογική, θεσμικά μεσολαβημένη επιλογή αποστασιοποίησης. Όχι έλλειψη πληροφόρησης, αλλά συνειδητή απραξία. Η αποτυχία δεν ήταν γνωσιολογική, ήταν πολιτική. Οι εικόνες υπήρχαν, αλλά δεν ενεργοποιούσαν αντίδραση· οι λέξεις ήταν διαθέσιμες, αλλά δεν επιστρατεύθηκαν· το δίκαιο είχε μιλήσει, αλλά αγνοήθηκε. Αν η δυσανεξία εκφράζεται τώρα, δεν οφείλεται στην κλιμάκωση της φρίκης, αλλά στην αλλαγή των αντοχών της εικόνας. Αυτό που μεταβάλλεται δεν είναι η ουσία των γεγονότων, αλλά τα όρια της ανοχής. Η διεθνής ευαισθησία δεν κινητοποιείται από την αρχή της προστασίας. Κινητοποιείται όταν η συγκάλυψη αρχίζει να καθίσταται πιο επώδυνη από την αποδοχή της πραγματικότητας.

Αν οι εκθέσεις των υπηρεσιών του ΟΗΕ, του Ερυθρού Σταυρού και άλλων οργανώσεων θεωρούνται ανεπαρκή τεκμήρια, ή – όπως συμβαίνει συχνά – απορρίπτονται ως πολιτικά υποκινούμενες, προκατειλημμένες ή ακόμη και διαπνεόμενές από "αντισημιτισμό", τότε η προσφυγή στη νομική αυθεντία καθίσταται όχι απλώς επιτακτική, αλλά αναπόδραστη. Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, ως το ανώτατο δικαιοδοτικό όργανο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και θεσμικός πυλώνας του διεθνούς συστήματος, δεν είναι ούτε ΜΚΟ ούτε πολιτικό παρατηρητήριο. Είναι το θεσμικό πεδίο όπου η έννομη τάξη της μεταπολεμικής διεθνούς κοινότητας επιχειρεί να επιβεβαιώσει την καθολικότητά της. Το κύρος του εδράζεται τόσο στη νομική του δεσμευτικότητα όσο και στη συμβολική λειτουργία του ως έκφραση της κοινής δέσμευσης των κρατών στην κανονιστική δύναμη του δικαίου. Ήδη από τον Ιούλιο του 2024, το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της γνωμοδότησής του για τις νομικές συνέπειες των ισραηλινών πολιτικών και πρακτικών στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, περιέγραψε με σαφήνεια και εγκυρότητα το νομικό καθεστώς της κατοχής, τη συστημική παραβίαση θεμελιωδών αρχών του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και του ανθρωπιστικού δικαίου, καθώς και την ευθύνη των τρίτων κρατών: Η παράνομη κατοχή, η εποικιστική δραστηριότητα, και η συστημική παραβίαση από το Ισραήλ του δικαιώματος των Παλαιστινίων στην αυτοδιάθεση, συνιστούν μια διαρκή κατάσταση παρανομίας. Παράλληλα, το Δικαστήριο δεν άφησε περιθώριο αμφιβολίας ως προς τις συνέπειες που συνεπάγονται οι πολιτικές του Ισραήλ στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη: πρόκειται για πολιτικές, κοινωνικές και νομικές πρακτικές διαχωρισμού που συγκροτούν ένα παράνομο ρατσιστικό καθεστώς διακρίσεων, διαπερνώντας όλες τις πτυχές της ζωής των Παλαιστινίων. Πρόκειται για έναν συνολικό και συστηματικό αποκλεισμό, που μεταφράζεται σε ένα θεσμοποιημένο πλαίσιο διαχωρισμού και υποταγής. Το Ισραήλ οφείλει να αποσύρει άμεσα την παράνομη παρουσία του στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, ενώ τα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί πρέπει να απέχουν από την αναγνώριση και συνδρομή στη διατήρηση αυτής της κατάστασης και να συνεργαστούν για τον τερματισμό των διαπιστωμένων παραβιάσεων. Η γνωμοδότηση του Δικαστηρίου δεν είναι απλώς μια

νομική διαπίστωση, είναι μια ερμηνευτική τομή. Παρότι οι γνωμοδοτήσεις δεν είναι δεσμευτικές με τη στενή έννοια, το Δικαστήριο ερμήνευσε με σαφήνεια ήδη υφιστάμενες και δεσμευτικές υποχρεώσεις του διεθνούς δικαίου. Ορθοτόμησε το δίκαιο ακριβώς εκεί όπου η πολιτική σύγχυση είχε επικρατήσει, υπενθυμίζοντας ότι η νομική τάξη δεν υποχωρεί επειδή η ισχύς την αμφισβητεί. Η Γνωμοδότηση αυτή συνιστά μια καθολική υπενθύμιση των δεσμεύσεων της διεθνούς κοινότητας να πράξει εκεί όπου η αδράνεια συνιστά συνενοχή.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το ίδιο το διεθνές δίκαιο, και το λεξιλόγιο που το συνοδεύει, το οποίο έχει γίνει το κυρίαρχο πρίσμα της δημόσιας ερμηνείας αναφορικά με τη Γάζα, δεν παραμένει ουδέτερο ή έξω από τη σύγκρουση για το νόημα και την πολιτική νομιμοποίηση. Αντιθέτως, εντάσσεται ενεργά στη διαμάχη για την αφήγηση, την ερμηνεία και τη συγκρότηση της πραγματικότητας. μια επωδός που συνοδεύει κάθε αναφορά στη διεθνή δικαιοσύνη είναι ότι, τελικά, «δεν μπορεί να αλλάξει την κατάσταση στο πεδίο». Πράγματι, η διεθνής δικαιοσύνη δεν έχει τη δύναμη να τερματίσει έναν πόλεμο – και συνήθως οι αποφάσεις της καθυστερούν να φέρουν ορατά αποτελέσματα. Ωστόσο, το γεγονός αυτό δεν πρέπει να λειτουργεί ως καθησυχαστικό άλλοθι αδράνειας. Η διεθνής δικαιοσύνη παραμένει μια σύνθετη, αργή, αλλά ουσιαστική, διαδικασία που προσφέρει όχι μόνο νομικές τομές, αλλά και δυνατότητες στρατηγικής συνηγορίας, πολιτικής πίεσης και κοινωνικής κινητοποίησης γύρω από τα αιτήματα της νομιμότητας και της λογοδοσίας. Το δίκαιο, ακόμη και όταν αργεί να αποδώσει υλική δικαιοσύνη, συγκροτεί ένα πεδίο αντιπαράθεσης που κρατά ζωντανό τον δημόσιο λόγο και υπενθυμίζει ότι η νομιμότητα δεν είναι αφηρημένη έννοια, αλλά όρος συλλογικής και ιστορικής ευθύνης. Στην προκειμένη περίπτωση, όλα τα κράτη, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, και οι διεθνείς οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκή Ένωσης, έχουν νομική υποχρέωση να λάβουν όλα τα εύλογα μέτρα που βρίσκονται στη διάθεσή τους, για την πρόληψη και τιμωρία διεθνών εγκλημάτων, την εξασφάλιση σεβασμού του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και τον τερματισμό των παραβιάσεων του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των Παλαιστινίων. Αυτή η νομική επιταγή διαθέτει συγκεκριμένη, πρακτική και επείγουσα, διάσταση: τα κράτη που φιλοδοξούν να συγκαταλέγονται στα κράτη δικαίου οφείλουν να επανεξετάσουν κριτικά τις σχέσεις τους με το Ισραήλ και να επιβάλλουν αποτελεσματικά μέτρα κυρώσεων, σε πλήρη συμμόρφωση με το σύνολο των διεθνών τους υποχρεώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η εφαρμογή της Συνθήκης Εμπορίου Όπλων αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς επιβάλλει την απαγόρευση μεταφοράς συμβατικών όπλων και συναφούς στρατιωτικού εξοπλισμού, όταν υπάρχουν σαφείς ή σοβαροί κίνδυνοι χρήσης τους για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου ή του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αποτυχία τήρησης αυτών των υποχρεώσεων δεν συνιστά απλώς ηθική παράλειψη, αλλά θεμελιώνει συνενοχή στη διαιώνιση της ατιμωρησίας και της βίας. Αυτό συνιστά το κρίσιμο σημείο αναφοράς και το μέτρο της συλλογικής μας ευθύνης.

Γλώσσα ως πράξη αντίστασης

Κανείς μας δεν διατηρεί πια το προνόμιο της άγνοιας. Δεν υπάρχει πλέον θεσμικός, ηθικός ή γνωσιολογικός χώρος για υπεκφυγή. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν είδαμε, δεν ακούσαμε, δεν καταλάβαμε. Οι εικόνες υπάρχουν, τα στοιχεία είναι προσβάσιμα, οι λέξεις διαθέσιμες. Το λεξιλόγιο του διεθνούς δικαίου, το φορτίο της ιστορικής εμπειρίας, οι αφηγήσεις των επιζώντων – όλα είναι εδώ. Αν επιμένουμε να μη βλέπουμε, να μη μιλάμε, να μη δρούμε, αυτό δεν είναι αδυναμία, είναι θέση.

Το ερώτημα παραμένει: πώς νοηματοδοτείται η λέξη όταν η αλήθεια της αποσιωπάται; Η γλώσσα, άλλοτε μέσο αποκάλυψης, άλλοτε συγκάλυψης, συνοψίζει την ευθύνη της δημόσιας σφαίρας και τη δοκιμασία της λογοδοσίας. Σήμερα, δεν έχουμε πλέον το πρόσχημα της σιωπής ως έντιμης απόσυρσης ή ως ελάχιστο σεβασμό. Όταν οι λέξεις σιωπούν ή στρεβλώνουν, η κρίση αναστέλλεται και η λογοδοσία εξουδετερώνεται. Η ακρίβεια του λόγου δεν είναι πράξη ευαισθησίας· είναι όρος για να αναγνωριστούν τα εγκλήματα, να αποδοθούν οι ευθύνες και να καταστεί δυνατή η λογοδοσία. Σε έναν κόσμο όπου η ισχύς αξιώνει την τελευταία λέξη, η επίμονη αναζήτηση της ακρίβειας και της αλήθειας παραμένει η πρώτη πράξη αντίστασης και η μόνη εγγύηση για την ίδια τη δύναμη του δικαίου.

Η Κωνσταντίνα Οικονόμου είναι διεθνολόγος και Επισκέπτρια Ερευνήτρια του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Ήδη εδώ και χρόνια, διεθνείς οργανισμοί και φορείς, όπως το Συμβούλιο του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Διεθνής Αμνηστία και η Human Rights Watch, καταγράφουν και προειδοποιούν για συστηματικές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου και του ανθρωπιστικού δικαίου στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη. Πέραν αυτών, από το 2014 οργανώσεις όπως η National Lawyers Guild, το Russell Tribunal on Palestine και το Center for Constitutional Rights είχαν ήδη περιγράψει τις μακροχρόνιες στρατιωτικές επιχειρήσεις και την πολιορκία της Γάζας ως "προοίμιο γενοκτονίας" ή "γενοκτονία σε αργή κίνηση".

Πρόκειται για την Απόφαση (Order) της 26ης Ιανουαρίου 2024 του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης στην υπόθεση South Africa v. Israel. Με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι «τουλάχιστον ορισμένα από τα δικαιώματα που επικαλείται η Νότια Αφρική» κατοχυρώνονται από τη Σύμβαση για τη Γενοκτονία, κρίνοντας έτσι ότι υπάρχει αρχική βάση αρμοδιότητας για την εκδίκαση της υπόθεσης. Δεν προέβη, ωστόσο, σε διαπίστωση παραβίασης της Σύμβασης ούτε αποφάνθηκε ότι το Ισραήλ διαπράττει γενοκτονία, αλλά υπογράμμισε πως οι ισχυρισμοί της Νότιας Αφρικής είναι νομικά

εύλογοι και θεμελιωμένοι. Το Δικαστήριο δεν διέταξε το Ισραήλ να αναστείλει τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις. Στις 28 Μαρτίου 2024, κατόπιν δεύτερου αιτήματος για πρόσθετα μέτρα, το Δικαστήριο εξέδωσε νέα εντολή προσωρινών μέτρων, καλώντας το Ισραήλ να διασφαλίσει άμεσα την απρόσκοπτη παροχή βασικών τροφίμων, υπό το φως της σοβαρής απειλής λιμού για τον παλαιστινιακό πληθυσμό. Στις 24 Μαΐου 2024, το Δικαστήριο προχώρησε σε νέα απόφαση, η οποία θεωρήθηκε ευρέως ως απαίτηση για άμεσο τερματισμό της στρατιωτικής επίθεσης στη Ράφα. Το Ισραήλ, ωστόσο, απέρριψε την ερμηνεία αυτή και συνέχισε τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις.

Πρόκειται για τη Γνωμοδότηση (Advisory Opinion) του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, η οποία εκδόθηκε στις 19 Ιουλίου 2024, στο πλαίσιο Ψηφίσματος της 30ης Δεκεμβρίου 2022 της Γ.Σ. του ΟΗΕ για τη διατύπωση γνωμοδοτικής άποψης σχετικά με τις νομικές συνέπειες των ισραηλινών πολιτικών και πρακτικών στα Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη, συμπεριλαμβανομένης της Ανατολικής Ιερουσαλήμ. Σημειώνεται πως το Δικαστήριο απέκλεισε από το χρονικό πεδίο εξέτασης τα γεγονότα μετά την 7η Οκτωβρίου 2023, δηλαδή την τρομοκρατική επίθεση της Χαμάς στο Ισραήλ και την επακόλουθη στρατιωτική απάντηση του δεύτερου. Η γνωμοδότηση αυτή καταγράφει με νομική ακρίβεια ένα καθεστώς παρανομίας και καταπίεσης, το οποίο είχε ήδη παγιωθεί πολύ πριν τα γεγονότα αυτά, επιβεβαιώνοντας το καθεστώς της παράνομης κατοχής, τις συστηματικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ευθύνη τρίτων κρατών και διεθνών οργανισμών να μην αναγνωρίζουν ή υποστηρίζουν την κατάσταση αυτή.